

1941-1945 YILLARDA FARG'ONA VODIYSIDA MADANIY-MA'RIFIY XIZMAT KO'RSATISH MASALALARI

Karimova Shohista Nuraliyevna

Namangan viloyati Norin tumani

MMTB ga qarashli 1 - sonli maktab Direktori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15294100>

Annotatsiya. Mazkur tezisda 1941–1945 yillar — Ikkinchi jahon urushi davrida Farg'ona vodiysida madaniy-ma'rifiy xizmat ko'rsatish tizimi qanday rivojlanganligi tarixiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Urush sharoitida xalqning madaniy ehtiyojlarini qondirish, savodsizlikka qarshi kurash, harbiy-vatanparvarlik ruhidagi tarbiya, evakuatsiya qilingan aholining madaniy integratsiyasi kabi dolzarb masalalar keng yoritiladi.

Kalit so'zlar: Farg'ona vodiysi, madaniy-ma'rifiy ishlar, Ikkinchi jahon urushi, savodsizlikka qarshi kurash, evakuatsiya, xalq ma'rifati.

KIRISH

Ikkinchi jahon urushi yillarida harbiy harakatlar faqat frontda emas, balki front ortida ham davom etdi. Ayniqsa, aholining ma'naviy ruhini ko'tarish, ularni g'alabaga ishonch bilan yo'naltirish, madaniy va ma'rifiy xizmat ko'rsatishni davom ettirish muhim ijtimoiy vazifaga aylangan edi. Farg'ona vodiysi shahar va qishloqlarida bu borada olib borilgan ishlar urushning og'ir sharoitiga qaramay, madaniy-ma'rifiy hayotni saqlab qolish va rivojlantirishda muhim o'rin tutdi.

ASOSIY QISM

Urush boshlanishi bilan Farg'ona vodiysi shaharlarida kutubxonalar, klub-madaniyat uylari, teatr va kinoteatrlar faoliyati qayta ko'rib chiqildi. “Sovet O'zbekiston kitobi” ma'lumotlariga ko'ra, 1941–1944 yillarda Farg'ona, Andijon, Qo'qon va Namangan shaharlarida mavjud madaniy-ma'rifiy muassasalar qisqargan bo'lsa-da, ular faoliyatini to'liq to'xtatmagan.

Shahar kutubxonalari front uchun adabiy xizmat ko'rsatishga moslashtirildi. Maxsus “Front uchun adabiyot” bo'limlari tashkil etildi. Bunday kutubxonalarda:

- Harbiy-vatanparvarlik mavzusida kitoblarni targ'ib qilindi,
- Ma'naviy tayanch yaratishga qaratilgan maxsus o'qishlar va suhbatlar tashkil etildi,
- Harbiy xat savodini oshirish uchun oddiy savod o'rgatish kurslari ochildi.
- Madaniyat uylari va klub muassasalarida esa harbiy motivatsiyali spektakllar, she'rlar kechalari va musiqiy chiqishlar muntazam o'tkazilgan.

1941–1945 yillarda urush sharoitiga qaramasdan Farg'ona vodiysida savodsizlikka qarshi kurash to'xtatilmagan. Ayniqsa, evakuatsiya qilingan aholining aksariyat qismi, xususan, bolalar va ayollar orasida savodxonlik darajasi past bo'lganligi sababli:

- Kechki maktablar faoliyati kengaytirildi,
- Front ortida ishlayotgan yoshlar uchun savod o'rgatish kurslari ochildi,
- Ko'chma kutubxonalar va o'qituvchi guruhlar qishloqlarga yuborildi.

“Sovet O'zbekiston kitobi” ma'lumotlariga ko'ra, 1943-yilga kelib, Andijon va Namangan viloyatlarida savod o'rgatish kurslari orqali 10 ming nafardan ortiq fuqaro savodli bo'lib chiqqan.

Urush sharoitida Farg'ona vodiysi shahar va qishloqlarida madaniy-ma'rifiy xizmat ko'rsatish faqatgina mavjud muassasalarni saqlab qolish bilan cheklanmagan, balki ijtimoiy ong va ma'naviyatni faol tarzda mustahkamlashga yo'naltirilgan ko'plab yangicha tashabbuslar ham yuzaga keldi. Urush mafkurasi sharoitida madaniy-ma'rifiy faoliyat front ortining ikkinchi fronti sifatida qaralgan.

1941–1945 yillar davomida Farg'ona vodiysida madaniyatni targ'ib qilish uchun ommaviy axborot vositalaridan — devoriy gazetalar, plakatlar, eslatmalar, radioeshittirishlar va kinomobil brigadalaridan keng foydalanildi.

"Sovet O'zbekiston kitobi" ma'lumotlariga ko'ra:

Devoriy gazetalarning soni uch baravar oshgan,

Shahar va qishloq punktlarida 300 dan ortiq agitpunktlar tashkil etilgan,

Sayyor kinomobil guruhlar front orti zavodlari va kolxozlariga muntazam ravishda safar uyushtirib, harbiy-vatanparvarlik ruhidagi filmlar namoyish qilgan.

Bunday tashviqot ishlari aholining ruhiy holatini barqarorlashtirish, urush maqsadlarini tushuntirish va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashda muhim vositaga aylangan.

Urush yillari Farg'ona vodiysining madaniy-ma'rifiy hayoti murakkab va ziddiyatli sharoitda shakllandi. Dushman bosqini tahdidi ostida qolmagan bo'lsa-da, vodiyni har bir shahri va qishlog'i urushning iqtisodiy va ijtimoiy bosimlarini chuqur his etdi. Shunday vaziyatda madaniyat va ma'rifat sohalarining faoliyatini to'xtatib qo'yish emas, balki aksincha, uni yangi sharoitlarga moslashtirish va rivojlantirish davlat siyosatining muhim qismi sifatida qaralgan edi. Madaniy-ma'rifiy xizmat ko'rsatish, bir tomondan, aholining ruhiy tayanchini saqlash, ikkinchi tomondan esa, harbiy vazifalarni mafkuraviy jihatdan qo'llab-quvvatlash vazifasini bajargan [1].

Farg'ona vodiysi shaharlarida kutubxonalar, klub-madaniyat uylari, san'at to'garaklari va teatr jamoalari har bir imkoniyatdan foydalanib, aholining ongini urush sharoitlariga mos holda shakllantirishga kirishdi. Devoriy gazeta va plakatlardan tortib, ko'chma kinonamayishlar va she'riy kechalargacha bo'lgan barcha madaniy vositalar safarbar qilindi. Ayniqsa, evakuatsiya qilingan aholining ko'pligi sababli, madaniy xizmatlar ko'لامي ancha kengaydi. Rus va boshqa millatlardan kelgan odamlarning madaniy integratsiyasini ta'minlash maqsadida, ko'p tilli spektakllar, umumxalq bayramlari va milliy madaniyat kunlari tashkil etildi. Mahalliy madaniyat uylari oldida "Xalq universitetlari" va "Ochilayotgan o'quv mashg'ulotlari" kabi tashabbuslar bilan ishsiz yoki savodsiz evakuatsiya qilingan aholiga qisqa muddatli o'quv kurslari tashkil etildi.

Shu bilan birga, madaniy xizmat ko'rsatish faqat shahar markazlarida emas, balki qishloqlarda ham davom ettirildi. Ayniqsa, ishlab chiqarish artellarida va kolxozlar qoshida ochilgan madaniyat punkti va klubchalar aholining ma'naviy ehtiyojlarini qondirishda katta ahamiyat kasb etdi. Urush tufayli yuzaga kelgan qiyinchiliklarga qaramasdan, ko'plab klub binolari qisman ta'mirlandi, zamonaviy sharoitda ishlash imkoniyati bo'lmasa ham, ochiq havoda spektakl va kontsertlar o'tkazish an'anaga aylandi. Mahalliy san'atkorlar va havaskorlar teatr truppalari front ortida ishlab turgan ishchilar, kolxozchilar va evakuatsiya qilinganlar oldida sahna ko'rinishlari bilan chiqish qildilar. Bu tadbirlar urushning qattiq bosimiga qarshi aholi ruhiyatini mustahkamlashda g'oyat samarali vosita bo'lib xizmat qildi [2].

Albatta, urushning og'ir iqtisodiy sharoiti madaniyat va ma'rifat sohasida ham ko'plab

cheklovlarini keltirib chiqardi. Qog'oz tanqisligi sababli kutubxonalar yangi adabiyotlar bilan muntazam ta'minlab turilolmadi, ko'plab madaniyat uylari va klublarda jihozlar, ovoz kuchaytirgichlar, yoritish uskunalari yetishmadi. Biroq mavjud imkoniyatlardan oqilona foydalanishga alohida e'tibor qaratildi: mavjud kitob fondlari asosida sayyor kutubxonalar tashkil etildi, o'qituvchilar va kutubxonachilar maxsus tarqatma varaqalar va qisqa o'quv dasturlari yordamida aholining bilim va madaniyat darajasini oshirishga harakat qildilar. Ayniqsa, bolalar uchun alohida diqqat qaratildi: ularning urush sharoitida ruhiy zarba olmasligi uchun teatr guruhlarini kichik hajmli ertak spektakllarini tayyorlab, kolxoz va sovxoz maktablarida namoyish qildilar.

Madaniy-ma'rifiy faoliyatning yana bir muhim yo'nalishi — harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi edi. Devoriy gazetalarda askarlarning qahramonliklari, frontdagi g'alabalar, mehnat frontidagi yutuqlar haqida hikoya qiluvchi maqolalar, she'rlar, ocherklar muntazam chop etildi. San'at arboblari va yozuvchilar front ortiga safarbar qilingan zavod va artellarda ma'naviy-ma'rifiy uchrashuvlar o'tkazib, askarlar va ishchilar o'rtasida ruhiy ko'tarinkilikni mustahkamlashga xizmat qildilar. Ayniqsa, frontdan kelgan maktublar asosida o'tkazilgan badiiy kechalar o'zining chuqur ta'sir kuchi bilan ajralib turardi. Urush sharoitida Farg'ona vodiysi madaniy-ma'rifiy sohasida amalga oshirilgan ishlar ijtimoiy hayotning barqarorligini saqlashda, xalq ongida g'alabaga ishonchni mustahkamlashda, millatlararo do'stlik va hamkorlikni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Madaniyat va ma'rifat front ortining ma'naviy qalqoni bo'lib, urushning og'ir sinovlariga bardosh berishda aholi uchun bebaho tayanch vazifasini bajardi [3].

Farg'ona vodiysida 1941–1945 yillar davomida madaniy-ma'rifiy xizmat ko'rsatish masalalari ko'p qirrali va o'ziga xos murakkabliklarga ega bo'ldi. Urush sharoitida iqtisodiy resurslarning kamayishi, mehnat kuchining frontga safarbar qilinishi, ko'plab madaniy xodimlarning urush harakatlariga jalb etilishi vodiyni madaniy hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Biroq barcha qiyinchiliklarga qaramay, madaniyat va ma'rifat sohalari faoliyatini to'xtatib qo'yish emas, balki uni yangi sharoitlarga mos ravishda davom ettirish va rivojlantirish siyosati olib borildi. Urushning dastlabki oylaridan boshlab, davlat va jamoat tashkilotlari madaniy-ma'rifiy xizmatni saqlab qolish va uni xalqning urushdagi umumiy harakatiga safarbar etish uchun zarur choralarni ko'rishdi.

Bu davrda Farg'ona, Andijon, Qo'qon va Namangan shaharlaridagi madaniyat muassasalari faqatgina zavq-shavq o'chog'i sifatida emas, balki mafkuraviy tayanch sifatida ham qayta tashkil etildi. Madaniyat uylari va teatrlar harbiy-vatanparvarlik ruhida spektakllar sahnalashtirdi, urushdagi fidoyilik va mardlikni targ'ib qiluvchi adabiy-badiiy tadbirlar o'tkazildi. Ommaviy madaniy tadbirlar urush harakatlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan bo'lib, aholi qalbida g'alabaga bo'lgan ishonchni mustahkamlash vazifasini bajardi. Ayniqsa, madaniy-ma'rifiy ishlarning asosiy vazifalaridan biri — front orti mehnatkashlarining ruhiy holatini yuksaltirish, ularni mehnat va fidoyilikka undash edi [4].

XULOSA VA MUNOZARA

1941–1945 yillarda Farg'ona vodiysida madaniy-ma'rifiy xizmat ko'rsatish urushning qattiq iqtisodiy va ijtimoiy sharoitlariga qaramasdan uzluksiz davom ettirildi. Xalq ma'naviyatini asrash, savodsizlikka qarshi kurashish, madaniy integratsiyani rivojlantirish va harbiy-vatanparvarlik ruhini mustahkamlash yo'lida ko'plab amaliy ishlar bajarildi. Bu tajriba urushdan keyingi davrda Farg'ona vodiysi madaniy hayotining tez tiklanishiga va yangi

bosqichga ko'tarilishiga poydevor bo'ldi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Совет Ўзбекистон Китоби. 1941–1944 йиллар. – Тошкент: Ўзбекистон ССР Давлат Китоб Палатаси, 1974.
2. Мадаминов М. Урта Осиёда маданият ва маърифат. – Тошкент: Фан, 1971.
3. Маҳмудов А. Ўзбекистоннинг маданий тараққиёти тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998.
4. Махмудов Р. Фарғона водийси тарихидан лавҳалар. – Фарғона: ФарДУ нашриёти, 2005.